

Conclusions. Based on the above, the following areas of study are promising: political and legal mechanisms for counteracting institutional manifestations of abuse of the right of force, axiological problems of self-limitation of the right of force.

Key words: Right of force, metaphysics, right of force as an advantage.

DOI: 10.33663/0869-2491-2020-31-79-87

УДК 340.1

Л. О. МАКАРЕНКО,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник*
ORCID: 0000-0001-6040-3838

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Наукова стаття присвячена висвітленню особливостей правової культури України, яка як національна правова культура увібрала в себе не лише загальне у правовій культурі, а й особливості та специфіку саме цієї правової культури. Зазначено, що немає в світі двох однакових правових систем, як немає й двох однакових правових культур. Кожна національна правова культура розвивається в окремому суспільстві, яке має власні культурні особливості, історію, розвивається в особливих природних та історичних умовах; і саме вони насамперед зумовлюють специфіку державно-правового розвитку суспільства, а отже, і специфіку національної правової культури.

Зроблено висновок, що без чіткого розуміння специфіки та реального стану правової культури України не можна розробити й необхідних засобів і важелів формування правової культури, необхідної для забезпечення ефективного функціонування національної правової системи.

Ключові слова: правова система, правова культура, національна правова культура, професійна правова культура, правова свідомість.

Макаренко Л. А. Актуальные проблемы формирования правовой культуры в Украине на современном этапе

Научная статья посвящена анализу особенностей правовой культуры Украины, которая в качестве национальной правовой культуры вобрала в себя не только общее в правовой культуре, но и особенное, специфическое именно для данной правовой культуры. Указано, что нет в мире двух одинаковых правовых систем, как нет и двух одинаковых правовых культур. Каждая национальная правовая культура развивается в отдельном обществе, которое имеет свои культурные особенности, свою историю, развивается в особых природных и исторических условиях, и именно ими в первую очередь обуславливается специфика государственно-правового развития общества, а следовательно и специфика национальной правовой культуры.

Сделан вывод, что без четкого понимания специфики и реального состояния правовой культуры Украины нельзя разработать и необходимых средств и рычагов формирования правовой культуры, необходимой для обеспечения эффективного функционирования национальной правовой системы.

Ключевые слова: правовая система, правова культура, национальная правова культура, профессиональная правова культура, правовое сознание.

* **Makarenko Larysa**, Doctor of Juridical Sciences, Senior Research Officer

© Л. О. Макаренко, 2020

Makarenko Larysa. Actual problems of formation of legal culture in Ukraine at the present stage

The scientific article analyzes the features of legal culture of Ukraine, which is in the status of a national legal culture has absorbed not only by a common legal culture, but also special about it and specific to a given legal culture. Provided that there are no two identical legal systems, and no two identical legal cultures. Each national legal culture is developing in a separate society, which has its own cultural characteristics, its own history, develops in particular natural and historical conditions; and that primarily is due to the specificity of state-legal development of society, and therefore the specifics of the national legal culture.

It is concluded that without a clear understanding of the specifics and the actual state of the national legal culture of Ukraine can not develop the necessary tools and levers of formation of legal culture necessary for the effective functioning of the national legal system.

Key words: legal system, legal culture, national legal culture, professional legal culture, legal consciousness.

Вступ. Дослідження феномена правової культури включає необхідність не лише встановити видове поняття національної правової культури взагалі, а й конкретизувати його через одиничну національну правову культуру. Вважаємо за необхідне розглянути поняття правової культури України, яка як національна правова культура увібрала в себе не лише загальне у правовій культурі, а й особливе в ній та специфічне саме для цієї правової культури.

Зазначимо, що немає у світі двох однакових правових систем, як немає й двох однакових правових культур. Кожна національна правова культура розвивається в окремому суспільстві, яке має власні культурні особливості, свою історію, розвивається в особливих природних та історичних умовах; і саме вони насамперед зумовлюють специфіку державно-правового розвитку суспільства, а отже, і специфіку національної правової культури.

Літературний огляд. Наукове опрацювання проблем правової культури проводиться вченими різних галузей знань. Теоретико-методологічні проблеми феномену правової культури розглядаються в працях вітчизняних та зарубіжних вчених С. Алексєєва, Т. Бачинського, М. Вовпенко, О. Данильяна, З. Каландаришвілі, О. Литвинова, С. Максимова, Л. Матвєєвої, Ю. Оборотова, Н. Онїщенко, О. Петришина, Л. Петручак, П. Рабіновича, В. Сальнікова, О. Семітко, С. Сливки, І. Яковюка та ін.

Вагомий внесок у дослідження складових правової культури, а саме, правової свідомості, правомірної поведінки, правового виховання зробили вчені Л. Герасіна, В. Головченко, Ю. Калиновський, Г. Клімова, М. Козюбра, В. Оксамитний, Д. Потопейко, Г. Свириденко, В. Тимошенко та інші, створюючи своїми працями теоретико-правове підґрунтя для формулювання відповідних визначень поняття правової культури, її функціонального розмаїття. Проте поза сферою дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних авторів залишилися теоретико-методологічні та прикладні проблеми формування правової культури, що набуває важливого значення для розуміння феномена правової культури.

Постановка проблеми. Особливості становлення і розвитку правової системи України на її початковому етапі стали тими об'єктивними чинниками, які суттєво вплинули на розвиток правової культури України, а з нею – на суспільне, групове та індивідуальне сприйняття нового права у свідомості людей, а також вибір ними відповідних правових цінностей. Насамперед це стосується

ставлення суб'єктів публічної влади до права та закону, особливо в частині ігнорування вимог не лише чинної впродовж п'яти років Конституції 1978 р., а й навіть вимог нової Конституції України.

Фактично недоліки й негативні елементи правової культури радянського періоду, в умовах якої до того жило населення радянської України, стало тим «стартовим капіталом» правової культури українського суспільства та держави на початковому етапі їх розвитку, з якого розпочався розвиток національної правової культури України¹.

Поряд з цим за несприятливих і вкрай суперечливих умов економічного, соціального і державно-правового розвитку України на початку 1990-х років національна правова культура України набувала не прогресивного, а хаотичного і навіть регресивного спрямування в її розвитку. Здійснювані владою спроби реформувати суспільство, в тому числі державно-правові реформи, призводили переважно до зворотного ефекту, до все більш очевидного руйнування системи державного управління та правової системи, до заперечення принципу законності й зростання рівня злочинності, корупції, до систематичного ігнорування та порушень владними суб'єктами прав людини. Відтак замість утвердження в суспільному житті загальновизнаних правових цінностей в Україні на сьогодні поставлено під сумнів цінність самого права, а правовий нігілізм набув рівня, взагалі загрозливого для існування суспільства.

На незадовільний, катастрофічний стан національної правової культури вказують більшість вітчизняних дослідників правової культури.

Мета та завдання дослідження – з'ясувати проблемні питання щодо формування та розвитку правової культури в Україні, взявши до уваги певні її аспекти, висвітлити їх у цій статті.

Виклад основного матеріалу. Проблема правової культури в умовах сучасної України актуалізується не випадково. Це, за словами С. Максимова, пов'язано з формуванням національної правової системи і необхідністю дати відповідь на питання, що робить правову систему власне українською. Безумовно, таким чинником виступає правова культура².

Дійсно, як зазначає О. Данильян, розвиток правової культури (який може набувати як прогресивного, так і регресивного, руйнівного характеру) – це природний процес, який визначається безліччю об'єктивних чинників, незалежних від інтересів, планів і намірів соціального суб'єкта. Тому цей розвиток не можна вирішити «кавалерійським наскоком», прискорити президентським указом або зупинити рішенням парламентської більшості.

Коли говорять про формування правової культури, мабуть, мають на увазі заходи, які створюють для цього процесу необхідні передумови, надаючи можливість найвищою мірою виявлятися об'єктивним факторам, котрі й повинні слугувати умовами розвитку правової культури перехідного суспільства. Водночас об'єктивність процесу формування правової культури суспільства не означає усунення людського чинника з цього процесу.

У перехідних умовах, коли суспільству необхідно в багатьох сферах соціальної дійсності (політичній, правовій, економічній тощо) пройти у своєму розвитку за кілька десятиліть шлях, на який західноєвропейські країни витратили не менше двох століть, формування необхідного рівня правової культури не може бути автоматичним, стихійним процесом. Цей процес вимагає управлінського впливу,

створення відповідних суспільних інститутів, визначення основних напрямів з оптимізації діяльності цих інститутів тощо³.

Правова культура, стверджує І. Яковюк, не є звичайним структурним елементом правової системи, оскільки, будучи її якісною характеристикою, вона притаманна усім сферам правового життя суспільства. Тобто правова культура – це критерій, на основі якого можна здійснити оцінку ступеня розвитку як правової системи, так і її структурних елементів на предмет їх відповідності стану, якого потребує реалізація пануючої в суспільстві моделі державності⁴.

Оцінка правової культури, вважає даний автор, передбачає аналіз певних її елементів (рівнів). У ході дослідження правової культури і аналізу її впливу на розвиток правової системи найважливіше місце відводиться цінностям, оскільки вони безпосередньо впливають на інтереси і цілі окремого індивіда, їх груп і суспільства в цілому.

Правова культура характеризується створенням, утвердженням, зберіганням і трансляцією правових цінностей. Фактично правова культура – це система всіх позитивних проявів функціонуючої правової дійсності, яка концентрує в собі досягнення юридичної науки і практики. Людству в цілому, і кожному народу зокрема, потрібна морально ціннісна, правова система координат. Пронизуючи суспільне буття і свідомість, правові цінності є джерелом, «контрольними еталонами» мотивації вчинків людей. Охоплюючи всі сфери суспільного життя, система цінностей і принципів, що їй відповідають, засновується на історичному досвіді людства.

Безумовно, цінності можуть змінюватися і до того ж інколи радикально. Зміни історичних умов позначаються на стані правової культури. На етапі переходу від однієї моделі державності до другої спостерігається, з одного боку, нищівна критика попередньої системи цінностей, а з другого – формулювання нових. Не заперечуючи цю закономірність, усе ж слід визнати, що перехід до нового якісного стану правової культури не може супроводжуватися повною відмовою від попередніх правових надбань.

Досягнення якісного стану юридичної охорони та захисту прав людини, вказує І. Яковюк, є ще одним важливим показником високого рівня правової культури. Йдеться не лише про конституційне проголошення людини найвищою соціальною цінністю, а передусім про реальне забезпечення цього конституційного положення; про демократичне, гуманістичне, справедливе законодавство, яке відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини; існування ефективних національних правових механізмів і процедур захисту прав і свобод; реальну можливість звернутися до міжнародних правових інституцій, якщо громадянин вважає, що державні органи порушили його права і він не зміг за допомогою усіх передбачених законодавством засобів їх захистити.

Правова культура, відзначає далі автор, зумовлена також рівнем правової свідомості громадян і посадових осіб. Правосвідомість супроводжує право впроваджувати усього існування державно організованого суспільства⁵.

Високий рівень правової культури визначає науково обґрунтоване законодавство, яке характеризується демократичною і гуманістичною спрямованістю, справедливістю, відсутністю прогалин, внутрішніх суперечностей та неоднозначних приписів, використанням оптимальних методів регулювання правовідносин тощо. І навпаки, наявність законів, які не мають правового характеру, застарілих норм і норм, що порушують або обмежують права і свободи громадян,

закріплюють свавілля держави, свідчать про низький рівень правової культури⁶.

Розвиток юридичної науки і освіти, ступінь залучення вчених-юристів до розробки проектів нормативно-правових актів і удосконалення їх змісту, програм боротьби зі злочинністю традиційно становить один із важливих показників правової культури. Юридична наука здатна позитивно впливати на сприйняття передового правового досвіду, який включає здобутки розвитку як національної правової системи, так і правових систем інших країн.

Правова культура включає стан законності в суспільстві. Найважливішими її критеріями є ступінь правового закріплення вимог законності в системі законодавства, реальність їх здійснення. Під час застосування права ідеальна модель поведінки може бути правильно сприйнята, викривлена або зведена нанівець. Правозастосовна діяльність може бути оцінена як така, що відповідає вимогам правової культури, якщо вона здійснюється відповідно до приписів норм права, реалізується в межах законодавчо визначеної компетенції і має на меті захист прав людини⁷.

У наведених положеннях І. Яковюк підкреслює вплив правової культури на правову систему, водночас оцінюючи рівень правової культури залежно від стану розвитку правової системи та її окремих складових.

У професійній правовій культурі, відзначається в літературі, присвяченій правовій культурі в Україні, особливе місце належить правовій культурі законотворців, оскільки від рівня їхньої професійної підготовки, правової культури залежить якість законів, своєчасне і правильне внесення змін і доповнень до чинного законодавства з метою його вдосконалення. Дії законотворців, вказує С. Богачов, формують авторитет державної влади, сприяють належному розумінню права, додержанню чинного законодавства. Для успіху законотворчої діяльності необхідною умовою є постійне підвищення професійної правової культури безпосередніх її учасників. Яким має бути рівень професійної культури останніх? Відповідь на це питання можна висловити такою аксіомою: рівень правосвідомості учасника законотворчого процесу має бути таким, щоб він сприяв утвердженню звички додержуватись закону!

Як свідчить досвід практичної роботи, високого рівня професійної правової культури учасник законотворчого процесу досягає за умов поєднання двох вимог. Перша передбачає виховання в учасника законотворчого процесу його особистої переконаності в необхідності дотримуватись законів у повсякденному житті. Друга безпосередньо пов'язана з процесом отримання якісних професійних знань щодо механізму творення законів та системи законодавства, а також вироблення вмій і навичок професійно застосовувати отримані знання. Зазначені вимоги можна охарактеризувати як теоретичний і практичний аспекти розвитку професійної правової культури учасника законотворчого процесу⁸.

За словами С. Богачова, правова культура займає важливе місце в процесі створення та функціонування правової держави. Рівнем правової культури зумовлюються процеси демократизації, становлення громадянського суспільства і правової держави на принципах гуманності та соціальної справедливості, де вищою цінністю є права і свободи людини. Отже, виявлення ознак високої правової культури є не лише показником високої громадської активності, а й свідченням якісно нового рівня правосвідомості громадян країни.

Оскільки рівень правової культури на різних етапах розвитку суспільства

є різним, стверджує автор, розвиток правової культури є процесом перманентним, коли кожне наступне покоління намагається його вдосконалити. При цьому суттєвою є ознака, згідно з якою процес вдосконалення має розпочинатись лише після відповідного засвоєння вже накопичених правових знань. Значний вплив на правову культуру особистості та суспільства в цілому спричиняє рівень розвитку права як науки і відповідної практики, процесів, що пов'язані з функціонуванням правової освіти, професійної діяльності законодавців⁹.

Зважаючи на проголошений демократичний характер сучасних перетворень у державі, в юридичній літературі серцевиною змістовної демократії називають права людини. Відзначається, що за кілька останніх десятиліть людство засвоїло важкий урок: без захисту прав людини не може існувати ані демократії, ані жодного виправдання для демократії¹⁰.

Таким чином, ідеологічний зміст усього суспільного і державного життя наповнюється демократичними цінностями, на засадах яких будується взаємодія особи, суспільства й держави і стрижнем яких є права та свободи людини.

Будь-яка політика, програма чи модель розвитку суспільства втрачають свій сенс, якщо не мають людського вимірювання, не спрямовані на конкретну людину¹¹.

Однак поряд із ствердженням означених ідеологічних орієнтирів не можна не помічати складності сучасної ситуації в Україні, яка виявляється у відсутності економічного зростання, зниженні життєвого рівня більшості населення, посиленні корупції у владних структурах, падінні рівня моральності суспільства, стагнації розвитку національної культури, освіти, науки, що заважає консолідації суспільства, формуванню української політичної нації, налаштуванню народного духу на великі звершення.

Держава, як стверджує В. Отрешко, повинна мати власну ідеологію, яка має бути загальною стратегією її суспільного розвитку. Відсутність загальнодержавної ідеології (національної ідеї), у свою чергу, сповільнює державотворчі процеси і гальмує духовно-культурний розвиток нації. Тому в основі суспільного розвитку країни мають бути певні загальнодержавні ідеологічні принципи. Йдеться про ідеології як стратегії національно-державного розвитку, а не засіб штучної заідеологізованості всіх складових суспільного життя. Причому вказані принципи мають розроблятися та базуватися на основі гармонійного поєднання інтересів особистості, нації та держави¹². На сьогодні в Україні відбувається становлення політичної нації, що потребує нових світоглядних орієнтирів, чіткого визначення національної ідеї та її популяризації, побудови правової держави й громадянського суспільства, що сприятиме якісним змінам у суспільній правовій культурі та правосвідомості¹³.

У житті сучасної європейської цивілізації, відзначається в літературі, особливого значення набуває чинник суспільно-політичної активності громади та кожного громадянина, що усвідомлюється як базова рушійна сила історії та найважливіша детермінанта особистісного становлення людини. Згідно з цією позицією політична практика є справою не лише владних верств та інститутів, а й обов'язком кожного громадянина, солідаризуючись з іншими громадянами, брати участь у розв'язанні нагальних суперечностей суспільного буття. Навіть більше – саме такий розподіл ролей між людиною, суспільством і державою концептуалізується як принциповий у творенні цивілізації, сумісної зі свободою й гідністю людини. Цим позначається цивілізаційна модель, за якою непорушною основою економічного, соціально-політичного і культурного розвитку

суспільства і держави визнаються права і свободи людини і громадянина¹⁴.

Для України нині актуальною є проблема формування не лише громадянського суспільства, а й ефективної політичної влади та її носія – держави, яка була б спроможною обмежити розгул егоїстичних пристрастей у країні, поставити в соціально доцільні межі діяльність інституцій громадянського суспільства, свободу та ініціативи окремих індивідів чи їх об'єднань¹⁵. Тому діалог держави і суспільства має будуватися на засадах довіри і взаємоповаги, на визнанні загальноприйнятих та конституційно закріплених цінностей. Держава не повинна зловживати силою влади щодо людини та її прав і свобод, а людина має поважати як права і свободи інших, так і покладені на неї обов'язки. Тобто міцність ідеологічного фундаменту у відносинах держави, суспільства і особи великою мірою залежить від рівня правової культури як суспільства в цілому, так і окремих осіб, у тому числі посадових осіб держави.

Відповідні правові ідеали та цінності, акумульовані у правовій ідеології, здатні впливати на розвиток правової культури, надавати розуміння та поширення нових правових цінностей, теорій, концепцій та принципів. Як зауважує О. Проць, вплив правової ідеології на розвиток громадянського суспільства в Україні базується на: практичній реалізації конституційно проголошених і закріплених правових, демократичних та соціальних механізмів; визначенні та науковому обґрунтуванні базових правових понять та ідей, які згодом можуть перетворитися на центри розвитку і вдосконалення правової культури; поширенні та поглибленні в суспільній свідомості високої правової культури, постійному її вдосконаленні; здійсненні громадського впливу на процеси правотворчості та правозастосування.

На основі дотримання цих засад будується сприйняття права як найвищої соціальної цінності, завдяки якій реалізуються та забезпечуються загальнолюдські ідеали: свободи, взаємоповаги, справедливості, тобто високий рівень правової соціалізації громадян¹⁶.

Як відзначає С. Третяк, актуальною проблемою у розвитку сучасних демократичних процесів та становлення ідеологічного фундаменту української державності є формування правової культури, бо саме вона є основою всього економічного, політичного та ідеологічного поступу української нації. Правовий прогрес, до якого прагне Україна, здійснюючи запровадження в життя ідей створення громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави, може бути реальністю лише за умови, що політична і правова реформи поєднуюватимуться з формуванням правової культури українського суспільства, усіх його соціальних груп¹⁷.

Висновки. Підсумовуючи викладені підходи до висвітлення проблеми правової культури в Україні, варто наголосити, що автори переважно зосереджують увагу не на характеристиці розвитку та сучасного стану національної правової культури України, а на різних аспектах загального відношення «суспільство – держава», в контексті якого згадується також і правова культура в її часткових проявах та висловлюються думки стосовно проблем формування в Україні більш високого рівня або більш якісної правової культури. Але без чіткого розуміння специфіки та реального стану національної правової культури України не можна розробити й необхідних засобів і важелів формування правової культури, потрібної для забезпечення ефективного функціонування вітчизняної правової системи.

1. *Макаренко Л. О.* Правова культура: теоретико-методологічні основи дослідження : монографія. Київ : Парламентське видавництво, 2019. С. 446. 2. *Максимов С. І.* Українська правова культура: ціннісний вимір. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. Вип. 14. С. 15–35. 3. *Данильян О.* Деякі напрямки формування правової культури в перехідному суспільстві. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2105/1/Danilyan.pdf>. 4. *Яковюк І.* Правова культура і її вплив на розвиток правової системи. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 1(52). С. 46. 5. *Там само*. С. 48–49. 6. *Там само*. С. 52. 7. *Там само*. С. 52–55. 8. *Богачов С. В.* Особливості процесу формування правової культури в Україні. *Вісник ХНУВС*. 2011. № 2 (53). С. 45–46. 9. *Там само*. С. 43. 10. *Фулей Т.* Вплив практики Європейського суду з прав людини на судову практику України: підходи та виміри. *Право України*. 2015. № 2. С. 98. 11. *Щедрова Г. П.* Громадянське суспільство і соціальна, демократична, правова держава: становлення, функції, тенденції розвитку в сучасній Україні : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.02 – Політичні інститути та процеси. Київ, 1996. С. 2. 12. *Отрешко В.* Ідеологія як складова державотворення. *Освіта регіону*. 2013. № 1. URL : <http://social-science.com.ua/article/992>. 13. *Калиновський Ю. Ю.* Типології правосвідомості та правової культури: сутнісний і компаративний аналіз. *Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні* : монографія / Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань та ін. Харків : Право, 2009. С. 45. 14. *Осодло В., Будагьянц Л.* Соціально-політичний контекст війни на сході України. *Психологія і суспільство*. 2015. № 3. С. 12. 15. *Козловець М. А.* Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 445–446. 16. *Проць О. С.* Правова культура молоді в Україні: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.01 – Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень / Одеська юридична академія. Одеса, 2013. С. 16–18. 17. *Третяк С.* Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства. *Право України*. 2005. № 4. С. 26–28.

References

1. *Makarenko L. O.* Pravova kultura: teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia: monohrafiia. Kyiv : Parlamentske vydavnytstvo, 2019. 576 s. (ukr) 2. *Maksymov S. I.* Ukrainska pravova kultura: tsinnisnyi vymir. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*. 2007. Vyp. 14. S. 15–21. (ukr) 3. *Danylian O.* Deiaki napriamky formuvannia pravovoi kultury v perekhidnomu suspilstvi. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2105/1/Danilyan.pdf>. (ukr) 4. *Iakoviuk I.* Pravova kultura i yii vplyv na rozvytok pravovoi systemy. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2008. № 1(52). S. 43–56. (ukr) 5. *Bohachov S. V.* Osoblyvosti protsesu formuvannia pravovoi kultury v Ukraini // *Visnyk KhNUVS*. 2011. № 2 (53). S. 43–48. (ukr) 6. *Fulei T.* Vplyv praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny na sudovu praktyku Ukrainy: pidkhody ta vymiry. *Pravo Ukrainy*. 2015. № 2. S. 98–112. (ukr) 7. *Shchedrova H. P.* Hromadianske suspilstvo i sotsialna demokratiina, pravova derzhava: stanovlennia, funktsii, tendentsii rozvytku v suchasni Ukraini : Avtoref. dys. ... d-ra polit. nauk : spets. 23.00.02 – Politychni instytuty ta protsesy. Kyiv, 1996. 35 s. (ukr) 8. *Otreskova V.* Ideolohiia yak skladova derzhavotvorennia. *Osvita rehionu*. 2013. № 1. URL : <http://social-science.com.ua/article/992> (ukr) 9. *Kalynovskyi Yu. Yu.* Typolohii pravovidomosti ta pravovoi kultury: sutnisnyi i komparatyvnyi analiz. *Pravovidomist i pravova kultura yak bazovi chynnky derzhavotvorchoho protsesu v Ukraini* : monohrafiia / L.M. Herasina, O.H. Danylian, O.P. Dzoban ta in. Kharkiv : Pravo, 2009. S. 30–46. (ukr) 10. *Osodlo V., Budahians L.* Sotsialno-politychnyi kontekst viiny na skhodi Ukrainy. *Psykholohiia i suspilstvo*. 2015. № 3. S. 12–17. (ukr) 11. *Kozlovets M. A.* Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii : monohrafiia. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. 558 s. (ukr) 12. *Prots O. Ye.* Pravova kultura molodi v Ukraini: zahalnoteoretychne doslidzhennia : Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk za spets. 12.00.01 – Teoriia ta istoriia derzhavy i prava; istoriia politychnykh i pravovykh vchen / Odeska yurydychna akademiia. Odesa, 2013. 20 s. (ukr) 13. *Tretiak S.* Pravove zabezpechennia pravovoi kultury naselennia yak umova stvorennia osnov hromadianskoho suspilstva. *Pravo Ukrainy*. 2005. № 4. S. 26–28. (ukr)

Makarenko Larysa. Actual problems of formation of legal culture in Ukraine at the present stage

Introduction. *The scientific article analyzes the features of legal culture of Ukraine, which is in the status of a national legal culture has absorbed not only by a common legal culture, but also special about it and specific to a given legal culture. Provided that there are no two identical legal systems, and no two identical legal cultures. Each national legal culture is developing in a separate society, which has its own cultural characteristics, its own history, develops in particular natural and historical conditions; and that primarily is due to the specificity of state-legal development of society, and therefore the specifics of the national legal culture.*

Noted that the peculiarities of formation and development of legal system of Ukraine at its initial stage are the objective factors that significantly influenced the development of legal culture of Ukraine, and with it – at the societal, group and individual perception of the new law in the minds of the people and their choice of the relevant legal values. It is argued that under adverse and highly controversial economic, social and state-legal development of Ukraine in the early 90-ies, national legal culture is acquired not progressive, and chaotic and even regressive trend of its development. By the authorities to attempt to reform society, including the state and legal reform, led mainly to the opposite effect, to the increasingly obvious destruction of the system of state administration and legal system, to the denial of the principle of legality and criminality, corruption, and systematic disregard for and violations of the ruling subjects of human rights. Therefore, instead of approval in public life generally accepted legal values in Ukraine today questioned the value of the law and legal nihilism entered level generally threatening the company's existence.

The aim of the article. *To find out the problems of the formation and development of legal culture in Ukraine, taking into account certain aspects of it to cover them in this article.*

Results. *When talking about the formation of legal culture, it is noted in the literature, apparently, mean measures that create for this process, the necessary conditions, providing the opportunity to the highest degree manifest objective factors that should serve as a conditions of development of legal culture of a society in transition. However, the objectivity of the process of formation of legal culture of society does not mean elimination of human factor from the process. It is also alleged that in the professional legal culture on the legal culture in Ukraine, a special place belongs to the legal culture of lawmakers because of the level of their professional training, legal culture depends on the quality of laws, the timely and proper amendments and additions to the existing legislation with a view to its improvement. The actions of the lawmakers form the authority of the government, contribute to a proper understanding of the law, the observance of the current legislation. For legislative success is essential continuous professional legal culture of direct participants. As shown by practical experience, a high level of professional legal culture of the participant of the legislative process reaches the combining of the two requirements. The first involves the education of the participant of the legislative process, his personal conviction of the need of observance of laws in everyday life. The second is directly connected with the process of obtaining the quality of professional knowledge regarding the mechanism of creating laws and the legal system and develop skills to professionally apply that knowledge.*

Conclusions. *The authors mainly focus not on the characteristics of the development and current state of national legal culture and on various aspects of relations «society-state» in whose context also refers to the legal culture in its private manifestations, and expressed opinions relative to problems of formation in Ukraine of a higher level or better quality of legal culture. But without a clear understanding of the specific and the real state of the national legal culture of Ukraine can not develop the necessary tools and levers of formation of legal culture necessary for the effective functioning of the national legal system.*

Key words: *legal system, legal culture, national legal culture, professional legal culture, legal consciousness.*